TẠP CHÍ NGHIÊN CỨU
PHẬT HỌC
CƠ QUAN NGÔN LUẬN CỦA TRUNG ƯƠNG GIÁO HỘI PHẬT GIÁO VIỆT NAM
ISSN: 2734-9195

Tilaurakot, Nepal: Dấu tích Phật giáo thời niên thiếu của đức Phật

ISSN: 2734-9195 13:47 09/11/2026

Phát hiện ngôi đền cổ tại Tilaurakot vì vậy không chỉ bổ sung một dấu mốc cho hoạt động khảo cổ ở Nepal, mà còn mở ra hướng nghiên cứu sâu hơn về lịch sử Phật giáo tại vùng đất gắn với thời niên thiếu của đức Phật.

Một phát hiện khảo cổ mới tại Tilaurakot, Nepal, đang thu hút sự chú ý của giới nghiên cứu Phật giáo và khảo cổ học. Những dấu tích của một ngôi đền có kiến trúc hình bán nguyệt được phát hiện trong khu thành cổ được nhiều học giả nhận diện là Kapilavastu - vùng đất gắn với thời niên thiếu của Thái tử Siddhartha Gautama trước khi Ngài xuất gia tìm đạo.

Phát hiện này bổ sung tư liệu về lịch sử Phật giáo, đồng thời mở ra những nghiên cứu mới phục vụ hồ sơ đề cử di sản thế giới của Nepal.

Tilaurakot - vùng đất gắn với thời niên thiếu của đức Phật

Nằm cách Lumbini, nơi Đức Phật Đản sinh, không xa, Tilaurakot là một khu thành cổ có tường bao kiên cố, được nhiều nhà nghiên cứu nhận diện là Kapilavastu -kinh đô của vương quốc Thích Ca (Shakya) xưa. Theo truyền thống Phật giáo, đây là vùng đất gắn với cuộc sống của Thái tử Siddhartha Gautama trước khi Ngài rời hoàng cung, bắt đầu hành trình tìm kiếm con đường giải thoát.

Các cuộc khảo sát và khai quật tại Tilaurakot được tiến hành qua nhiều giai đoạn, với sự tham gia của các nhà khảo cổ Nepal và quốc tế, trong đó có nhóm nghiên cứu thuộc Đại học Durham (Vương quốc Anh). Bằng việc kết hợp khảo sát địa vật lý, khai quật, phân tích địa tầng và định niên đại, các nhà nghiên cứu từng bước làm rõ quy hoạch của thành cổ, hệ thống cổng thành, khu kiến trúc quy mô lớn, các công trình tôn giáo và khu vực tu viện.

Những kết quả này góp phần cung cấp thêm tư liệu về quá trình hình thành, phát triển và biến đổi của một trung tâm đô thị cổ gắn với lịch sử Phật giáo.

Phát hiện ngôi đền có kiến trúc hình bán nguyệt

Theo thông tin do South China Morning Post (SCMP) công bố ngày 21/2/2026, các nhà khảo cổ đã phát hiện dấu tích một ngôi đền có kiến trúc hậu cung hình bán nguyệt (apsidal temple) tại khu thành cổ Tilaurakot. Đây được coi là công trình đầu tiên thuộc loại kiến trúc này được nhận diện tại Nepal.

Ngôi đền nằm trong sân một khu tu viện, được xây dựng trên khu vực có những dấu tích của một quần thể kiến trúc quy mô cung điện cổ. Theo nhận định được SCMP dẫn từ Giáo sư Robin Coningham, Đại học Durham, đồng giám đốc dự án khai quật, phát hiện này góp phần làm rõ hơn vai trò tôn giáo của Tilaurakot trong lịch sử Phật giáo.

Kiến trúc hậu cung hình bán nguyệt là đặc điểm đáng chú ý của công trình. Dấu tích nền móng và cách bố trí không gian cung cấp những dữ liệu để các nhà

khảo cổ tiếp tục nghiên cứu chức năng, niên đại và lịch sử kiến trúc của ngôi đền.

Theo thông tin trong bài viết của SCMP, công trình được ước định thuộc khoảng thế kỷ III-V sau Công nguyên. Tuy nhiên, đây chưa phải mốc niên đại cuối cùng được xác lập, vấn đề này hiện là nội dung cần tiếp tục khảo sát và kiểm chứng bằng các phương pháp khoa học.

Bên cạnh kiến trúc ngôi đền, những dấu tích khác tại Tilaurakot, trong đó có các công trình tu viện và hiện vật liên quan đến hoạt động tôn giáo, cũng góp phần cho thấy địa điểm này từng là một không gian sinh hoạt Phật giáo đáng chú ý.

Bổ sung chứng cứ về lịch sử Phật giáo tại Tilaurakot

Giá trị của phát hiện không chỉ nằm ở việc nhận diện một công trình kiến trúc cổ, mà còn ở khả năng bổ sung tư liệu về quá trình phát triển của Phật giáo tại vùng đất gắn với Kapilavastu.

Các nghiên cứu khảo cổ trước đây tại Tilaurakot đã ghi nhận dấu tích thành lũy, khu kiến trúc trung tâm, công trình tu viện và những giai đoạn cư trú nối tiếp nhau. Những dữ liệu này giúp các nhà nghiên cứu hình dung rõ hơn sự chuyển biến của khu vực từ một trung tâm chính trị của người Thích Ca thành địa điểm có hoạt động tôn giáo và hành hương Phật giáo.

Việc phát hiện thêm một ngôi đền có kiến trúc đặc biệt tạo cơ hội để đối chiếu các giai đoạn xây dựng, xác định mối liên hệ giữa những công trình tôn giáo và không gian thành cổ, qua đó bổ sung chứng cứ cho việc nghiên cứu lịch sử Phật giáo tại khu vực.

Tuy nhiên, cần phân biệt giữa truyền thống lịch sử gắn Tilaurakot với Kapilavastu và những kết luận đã được khảo cổ học xác lập. Các dấu tích được phát hiện có giá trị làm sáng tỏ lịch sử địa điểm, nhưng không đồng nghĩa mọi công trình tại đây đều có niên đại từ thời đức Phật.

Unesco yêu cầu tiếp tục nghiên cứu trước khi xem xét công nhận di sản

Tilaurakot-Kapilavastu từng được Nepal đề cử vào Danh sách Di sản Thế giới của unesco với tên gọi *"Tilaurakot-Kapilavastu, dấu tích khảo cổ của vương quốc Thích Ca cổ đại".*

Tại kỳ họp lần thứ 47 của Ủy ban Di sản Thế giới năm 2025, unesco quyết định hoãn xem xét hồ sơ đề cử, đồng thời yêu cầu Nepal tiếp tục hoàn thiện các nghiên cứu khảo cổ và bổ sung chứng cứ.

Trong những yêu cầu được nêu tại Quyết định 47 COM 8B.19, Ủy ban đề nghị hoàn tất việc nghiên cứu ngôi đền hình bán nguyệt, xác định chính xác hơn niên đại và lịch sử kiến trúc của công trình. Unesco cũng yêu cầu tiếp tục nghiên cứu các kiến trúc tôn giáo và dấu tích hành hương tại Tilaurakot, nhằm làm rõ mối liên hệ của địa điểm với cuộc đời, giáo pháp đức Phật và quá trình phát triển

của truyền thống Phật giáo.

Đây là bước quan trọng nhằm bảo đảm việc đánh giá giá trị di sản dựa trên những chứng cứ khoa học đầy đủ, thay vì chỉ dựa vào truyền thống hoặc các nhận định chưa được kiểm chứng.

Phát hiện ngôi đền cổ tại Tilaurakot vì vậy không chỉ bổ sung một dấu mốc cho hoạt động khảo cổ ở Nepal, mà còn mở ra hướng nghiên cứu sâu hơn về lịch sử Phật giáo tại vùng đất gắn với thời niên thiếu của đức Phật. Quá trình tiếp tục khai quật, định niên đại, bảo tồn và hoàn thiện hồ sơ di sản sẽ góp phần làm sáng tỏ những giá trị lịch sử, tôn giáo và khảo cổ của địa điểm này.

Việc nghiên cứu và bảo tồn Tilaurakot là một hành trình khoa học lâu dài. Mỗi phát hiện mới cần được đặt trong mối liên hệ với các chứng cứ đã có, được kiểm tra và đối chiếu cẩn trọng, để những dấu tích của quá khứ được nhận diện đúng giá trị và lưu giữ cho các thế hệ mai sau.

Tác giả: **Hữu Nguyễn**

Nguồn tài liệu tham khảo:

1] SCMP, 21/02/2026: nguồn dẫn chuyện về ngôi đền và hình ảnh khai quật.

https://www.scmp.com/week-asia/lifestyle-culture/article/3344160/unearthed-temple-nepal-sheds-new-light-buddhas-early-life

2] Durham University: hồ sơ dự án khảo cổ, lịch sử khai quật và các công trình nghiên cứu đã công bố.

https://dur.ac.uk/departments/academic/archaeology/research/archaeology-research-projects/tilaurakot/

3] UNESCO, Quyết định 47 COM 8B.19 (2025): căn cứ chính thức về việc hoãn xem xét hồ sơ và các yêu cầu nghiên cứu bổ sung.

https://whc.unesco.org/en/decisions/8953

4] Báo cáo khai quật 2014-2016: nguồn học thuật đối chiếu lịch sử thành cổ và các giai đoạn khảo cổ.

https://durham-repository.worktribe.com/OutputFile/1307390